

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Posudek oponenta

Autor práce: **Bc. Markéta Václavíková**

Název práce: *Digitální rodičovství: mediace internetových aktivit dětí na základě socioekonomického statusu rodičů*

Autor posudku: PhDr. Jiří Šafr, Ph.D.

Návrh klasifikace práce: *velmi dobře*

Základní charakteristika práce.

Předložená práce se zabývá dvěma typy rodičovských strategií mediace užívání digitálních médií resp. obsahu internetu dětmi. Cílem je vysvětlit odlišnosti v používání těchto strategií na základě socioekonomického statusu rodiny, rodičovských digitálních kompetencí, obav z toho, co by se dítěti mohlo na internetu stát a demografických charakteristik dítěte.

Jde bezesporu o téma společensky navýsost aktuální, neboť rodičovská výchova se stále více přesouvá do digitálního prostředí internetu a s tím, jak děti dominantně tráví čas v online světě roste potřeba zprostředkovávání mediálního obsahu i určitého dohledu. Empirická část práce spočívá v sekundární analýze dat za Slovenskou republiku z mezinárodního výzkumu EU Kids Online IV 2018.

KONCEPČNÍ STRÁNKA PRÁCE

Má práce jasně formulovaný záměr, cíl, výzkumnou otázku a odpovídají jim závěry?

Ano.

Má práce adekvátně stanovenou a jasně vyloženu metodu a postup řešení?

Ano.

Jsou jednotlivé části práce (zejm. teoretická a empirická) vyvážené a vhodně propojené, vytváří text konzistentní celek?

Ano.

Jsou argumentace a text práce a vystavěny logicky, jasně, srozumitelně? Má práce přehlednou strukturu?

Ano.

OBSAH PRÁCE

Hodnocení kvality teoretické části práce (relevance k tématu a záměru práce, šíře a hloubka, vhlad autora do problematiky, samostatnost, originalita zpracování,...).

Teoretická část je velmi dobře zpracovaná, jak pokud jde o obecná východiska tak o zjištění dosavadního výzkumu v oblasti mediačních strategií rodičů ve vztahu k používání internetu i médiím obecně. Detailně jsou postupně popsány jednotlivé faktory vedoucí ke dvěma základním

rodičovským strategiím, které jsou předmětem výzkumné části práce. Zde nemám žádných výhrad. Vyjádřím se ale k obecnému chápání dvou klíčových pojmů: mediace a rodičovství, které mi připadají až poněkud úzce pojaté. Nejde mi při tom o nějakou fatální výtku, spíše se jedná o úvahu poučeného čtenáře. Ad mediace. Autorka uvádí definici, která ji pojímá jako kontrolu či regulaci interakce mezi dítětem a médiem. Etymologicky by pojem mediace měl odkazovat ke „zprostředkování“, tedy spíše k širší socializaci k médiím (jak ostatně sama uvádí na s. 18). Nejde mi zde o slovíčkaření spíše o věcné pozadí, neboť v celé práci je tato socializace implicitně omezena především na restriktci a regulaci. A to přesto, že konceptualizace Aktivní formy mediace by měla odkazovat více než k pouhé kontrole dítěte, měla by klást důraz na interakce s dítětem, k jeho provázení, ukazování, vysvětlování, doporučování, povzbuzování atd. jakož i ke společné konzumaci obsahu, což v obecné rovině (off-line světa) představuje rodičovský autoritativní výchovný styl, zatímco restriktivní regulace odpovídá spíše autoritářskému výchovnému stylu. Škoda, že tyto mediační praktiky nejsou dány do širší souvislosti s obecnými výchovnými přístupy či rodičovskými přístupy, jak je známe v sociologii, v práci se v této souvislosti dozvídáme pouze o značně zúženém pojmu „dobrého rodičovství“ (s. 16). To by mohlo přivést autorku nakonec k otázce, zda neexistuje ještě také třetí „pasivní“ či „rezignující“ forma digitálního rodičovství (jejímž předobrazem by byl tzv. volný/permisivní výchovný styl). Na st. 64 autorka sama uvádí: „rodiče s nižším socioekonomickým statusem využívají jiných metod mediace, jež zde nebyly zkoumány, případně nemusí využívat žádných mediačních strategií“. Budiž, to je dobrá stopa, ale co by mohly být tyto strategie („vytáhnutí ze zásuvky“, „nezaplatit za mobilní data“)? A není to spíše úplná rezignace na jakoukoliv mediaci mediálních obsahů? S tím tak úzce souvisí má druhá poznámka k pojmu „rodičovství“. To je prakticky v celé práci chápáno jako právě svého druhu pouhá aktivní kontrola, pozornost se nevěnuje otázkám společného konzumování obsahů, rozvíjení digitálních kompetencí dítěte jakož i emocí a prožitků. Chápu, že pozadí citovaného vědeckého diskursu je v oblasti aplikované sociální (dnes již možná „digitální“) psychologie, která stojí v pozadí projektu EU Kids Online zaměřeného čistě prakticky především na otázky bezpečného používání internetu dětmi a dopady na jejich duševní zdraví. Nicméně to by neměl být důvod k rezignaci na sociologickou optiku a diskurs, tím mám na mysli skutečnost, na kterou sama autorka upozorňuje již v úvodu (na str. 9), tedy, že přístup k mediaci internetových aktivit dítěte může být ovlivněn také obecným stylem rodičovské výchovy, i to, že samo digitální rodičovství představuje součást obecné výchovy (s. 14). Ostatně se k tomu vrací i v diskusi limitů výzkumu (s. 63), který obecné rodičovské styly výchovy nesledoval. Rodičovství nespočívá jen v pouhé kontrole a určování pravidel, nýbrž zahrnuje celou paletu interakcí s dítětem i vzájemných emocionálních vazeb. Vždyť obsahem „digitálního rodičovství“ nemusí být v dnešní době jen kontrola a omezování konzumovaného obsahu na internetu (dříve to byly především PC-hry), rodičovství jako takové se postupně „digitalizuje“, rodiče s dítětem pomocí ICT komunikují, odkazují na obsahy, které také nezřídka společně konzumují, a tím dochází k mezigeneračnímu předávání určitého kulturního zvýhodnění. A to nás vrací k sociologické teorii tedy k otázce digitálních nerovností a jejich vzniku v rodině původu. Proto tento byt' částečný přesun z off-line do on-line světa by se dle mého názoru měl stát předmětem sociologického výzkumu. Nicméně zde chápu omezení dané železnou košilí konceptualizace a operacionalizace rodičovských mediačních strategií v projektu EU Kids Online.

Hodnocení kvality empirické části práce (adekvátnost použitých metod a postupů vzhledem k cíli práce, správnost aplikace metod a postupů, prezentace a interpretace výsledků,...).

Empirická část práce je založena na testování hypotéz v sekundární analýze dat za Slovensko z mezinárodního výzkumu EU Kids Online IV (v ČR nebylo realizováno dotazování rodičů).

Také empirická část je vysoce kvalitní, nicméně uvedu k ní dvě poznámky. V práci se nedočteme nic o vzájemném vztahu dvou sledovaných strategií mediace internetového obsahu. Jsou tyto strategie na sobě nezávislé? (podle informací uvedených v teoretické části, jakož i zdravého rozumu, nikoliv). Hypotézy jsou napsané pro každou zvlášť, ale podle toho v jakých souvislostech, tak jsou to spojené nádoby, H1: vyšší SES vede k většímu využívání technik aktivní rodičovské mediace a v H5: nižší SES vede k většímu využívání technik restriktivní rodičovské mediace. A pokud jde o hypotézy 2 a 6, tak ty dokonce předpokládají, že strach o to, co dítě bude dělat/uvidí na internetu zvyšuje obě strategie. Není to ale tak, že rodiče tyto strategie kombinují (tedy v závislosti na věku dítěte), resp. že jejich případná kombinace reprezentuje ještě další typ mediace? To že jsou v analýzách uvažovány odděleně, jako by spolu vlastně v reálném životě ani nespojujely, to bezesporu není na závadu, ale autorka by měla jejich vzájemnému vztahu věnovat alespoň minimální pozornost, zejména pokud jde o to, jak se jejich uplatňování rodiči vyvíjí na pozadí postupného stárnutí dítěte, tj. analyticky jde jak o měnící se míru intenzity Restrikce a Aktivita v jednotlivých ročnících či kategoriích věku tak i o jejich vzájemnou korelaci a její případnou proměnu podle věku (ale i SES).

Přiznám se, že ne zcela chápu použitou konstrukci druhé závislé proměnné Restriktivní mediace (s. 36-37), u níž autorka nejprve položky podobně jako u Aktivní mediace zprůměrovala do indexu, aby jej pak dichotomizovala, čímž však bezesporu ztratila část informací právě u vysvětlované proměnné. Zřejmě správně argumentuje pro tento krok tím, že rozložení proměnné využívající zprůměrování položek nesplňovalo požadavky lineární regrese (s. 37, poznámka 9). Její rozložení není bohužel uvedeno ani nijak podrobněji komentováno, nicméně lze se domnívat, že to možná nebyl zcela nezbytný krok. Ostatně lineárně regresní model je poměrně robustní vůči porušení předpokladů rozložení hodnot použitých znaků, zejména ve velkých souborech dat, jako je zde použitý. Nabízejí se ostatně i jiné možnosti než použitá radikální dichotomizace, jako např. nelineární transformace či rekódování na menší počet hodnot, které by (blíže nepopsané) vychýlení rozložení mohly případně ošetřit při minimální ztrátě informací (která tak částečně snižuje validitu výsledků). To není výtkou, spíše podnět pro budoucí analytické práce. Jinou, bezesporu náročnější ale z hlediska možných závěrů detailnější cestou by mohlo být postupně v analýzách zkoumat rozdíly v hodnotách jednotlivých proměnných týkajících se zákazů a omezování dítěte. To by mohlo být produktivnější i s ohledem na možné proměny strategií zakazování s postupujícím věkem dítěte. Vždyť formálně by děti do 13 let neměly být jak na Facebooku, tak i pokud jde o sdílení videí ani na TikToku. Co to tedy z hlediska problematiky rodičovské mediace internetového obsahu znamená, když rodiče toto omezení ignorují?

Hodnocení diskuse a závěrů práce (soulad interpretací a závěrů s výsledky empirických analýz, provedení diskuse závěrů, snaha o vysvětlení závěrů a jejich argumentace, zodpovězení výzkumných otázek, naplnění cílů práce).

Cíle práce jsou v závěru jasně vymezeny a položené otázky resp. testované hypotézy zodpovězeny. Autorka v závěru shrnuje hlavní zjištění a při jejich interpretaci je správně dává do souvislosti se závěry uvedené na základě rešerše odborné literatury.

FORMÁLNÍ ASPEKTY PRÁCE

Hodnocení naplnění kritérií odborného textu (rozsah práce (BP 72-126 tis. znaků, DP 108-162 tis. znaků) citační normy, odkazy, popis datových zdrojů, jasnost odlišení myšlenek autora od převzatých, seznam literatury atd.)

Formální náležitosti odkazového aparátu jsou v souladu s pravidly pro odborný text. Tvrzení a zjištění autorky jsou jednoznačně odlišena od tvrzení a zjištění převzatých z literatury.

Hodnocení vhodnosti a úplnosti využití informačních zdrojů (literární prameny, databáze, zahraniční literatura, datové zdroje,...)

Práce s informačními zdroji plně splňuje nároky na diplomovou práci.

Hodnocení jazykové, stylistické a grafické úrovně práce (grafická úprava, členění textu, označení příloh, zpracování tabulek, grafů, schémat atp.)

Struktura členění textu je srozumitelná. Zpracování a formální náležitosti textu jsou v pořádku. Nicméně zde mám několik výhrad a poznámek, která činím s vědomím, že tím autorce snad pomohou při psaní textů v budoucnu.

Pokud jde o úpravu v textu, tak velmi čtenářsky nekomfortní je situace na straně 55, kdy se v podkapitole kapitole, kde mají být uvedeny výsledky najednou nejprve objeví nic neříkající kopie hypotéz následovaných nijak neuvedenou tabulkou (č. 7), čímž se slibovaný přechod na výsledky vícerozměrné analýzy poněkud zadrhne. Text měl začínat až odstavcem na s. 57 „Druhý model sloužící pro ověření hypotézy...“. To samé se pak opakuje na straně 56 a 58.

V textu se občas vyskytují redundantní informace, které samy o sobě rozhodně nejsou špatné, ale snižují jeho čtivost. Asi nejpříznačnější je to v případě popisu rozložení pohlaví dítěte, kdy graf 15 (s. 48) je opravdu zbytečný. Pro čtenáře by také bylo příjemnější, kdyby některé pasáže byly upozaděny přesunutím buď do poznámek pod čarou, nebo do příloh (např. na s. 32 „Dotazník a datový soubor byly ve slovenštině. Pro potřeby dané práce byly části dotazníkového setření vyskytující se v dané diplomové práci přeloženy do češtiny.“).

Pokud jde o celkový styl psaní, moje výtka směřuje spíše k některým formulacím a způsobu používání odborných termínů. V práci se místy objevuje spojení „nerovnostní faktory“ či „nerovnostní charakteristiky“, např. „přičemž vliv nerovnostních faktorů na způsoby využívání mediální strategie“ (s. 10); s. 61 „nerovnostní charakteristiky nejsou jedinými faktory“.

Používání tohoto pseudopojmu je odborně neadekvátní a především čtenáře mate.

Označení „Pohlaví dítěte (ref. kat. chlapec)“ (s. 56) je sice formálně zcela bezchybné, ale co takhle napsat jen „Dívka“. Dále se textu vyskytují některé poněkud krkolomné až nesrozumitelné formulace. Například na s. 11 „V případě digitálního rodičovství tak lze sledovat konotace s teorií digitální propasti, a to zejména v případě sociodemografických a socioekonomických charakteristik jednotlivých rodičů, které ovlivňují způsob a míru využívání praktik digitálního rodičovství při mediální výchově dětí.“; na s. 16: Koncepce dobrého rodičovství je tak využívána pro potřeby konstrukce sady požadavků a úkolů pro rodiče (Livingstone & Blum-Ross, 2020), neboli nutnosti využívat strategií rodičovské mediace, pomocí nichž si naplňují jakousi morální povinnost požadavku dobrého rodiče“.

Spojení „Rodiče disponující vyšším socioekonomickým statusem ...“ (na s. 41) je také poněkud nešťastné. Rodiče mohou disponovat příjmem, určitými zdroji, kompetencemi apod., ale nikoliv SES, to je určitá vlastnost či charakteristika vztahující se k individuálnímu či kolektivnímu aktérovi.

Ovšem zcela zkratkovité, tudíž matoucí a nekorektní je pak poměrně často autorkou používaný obrat, v němž jsou děti „mediovány“. Například „mladší děti jsou obecně více kontrolovány a mediovány než ty starší, a to oběma druhy mediací“ (s. 28), resp. v závěru: „Konkrétně bylo zjištěno, že mladší děti jsou více mediovány než děti starší.“ (s. 65). Za uši tahající je pak tento obrat ve formulaci hypotéz: „Hypotéza 3: Dívky budou více aktivně mediovány“ (s. 30) a dále je to samé v hypotézách 4 a 7, 8. Vždyť to lze napsat zcela věcně srozumitelně kupříkladu takto: „Vůči dívkám budou rodiče častěji uplatňovat aktivní mediaci internetového obsahu než vůči

chlapcům.“ Ostatně až úsměvně působí pasáž o zjišťování pohlaví dítěte na s. 48: „Pohlaví dítěte bylo měřeno otázkou: Jaké je tvé pohlaví?“. Zde mi rozhodně nejde jen o nějaké slovíčkaření, upozorňuji na to, neboť v tom cítím onen pověstný nešvar schovávání se autorů za rádobu odborné termíny a tím jakéhosi zvyšování symbolické hodnoty prezentovaných závěrů.

V textu se najdou i drobné formulační nepřesnosti a překlepy, na straně 39 „To lze sledovat již v tabulkách prvního třídění, kde“, má být „tabulkách třídění prvního stupně“ a chybí číslo na str. 39 v závorce „(viz tabulka č.)“. Srozumitelnost sdělení tím však není snížena.

A snad ještě poznámka, kterou lze ovšem ignorovat. Terminologicky mluvit o vyšším a nižším SES, který byl rekódován na dichotomii je tak trochu eufemismus, zde bych se nebál použít pojem sociální třídy, ač se v mnohém sociologové na její konceptualizaci neshodnou, tak na jednom panuje v našem oboru zásadní shoda: socioekonomický status odkazuje ke kontinuitě většího počtu (prostupných) vrstev zatímco třída ke kategoriální proměnné. Tady je ale otázkou spíše to, zda z věcného hlediska nebyla v rámci operacionalizace této nejdůležitější vysvětlující proměnné (dodatečná dichotomizace) poněkud zbytečně uplatněna přílišná redukce informace o SES rodiny.

Řazení grafů je bez problémů, umístění tabulek je ale někdy méně přehledné, kdy ne vždy je uplatňován srozumitelný styl psaní: úvodní text s odkazem na tabulku, která teprve pak následuje. Úprava grafů a tabulek je adekvátní, snad jen v tabulce 5 Korelační matice závislé proměnné aktivní mediace ... na straně 51, by bylo pro čtenáře přehlednější uvést korelace ve spodní – levé části (tzv. lower triangle).

Další poznámky

-

Celkové hodnocení práce

Markéta Václavíková ve své diplomové práci prokázala, že umí na základě podrobné rešerše odborné literatury formulovat sociologický problém, provést sekundární analýzu kvantitativních dat, včetně jejich adekvátní přípravy a úpravy, a prezentovat zjištěné výsledky. Diplomovou práci proto doporučuji k obhajobě, navrhuji její hodnocení „velmi dobře“, s tím, že v případě přesvědčivého zodpovězení otázek u obhajoby nevylučuji ani lepší hodnocení.

Otázky a náměty k obhajobě

Vysvětlete, jaký konkrétně probíhá mechanismus vlivu socioekonomického statusu rodiny na jednotlivé formy digitálního rodičovství. Jak konkrétně a jaké konkrétní složky SES ovlivňují uplatňovaný mediační přístup? V čem by kupříkladu spočíval konkrétní vliv ekonomických zdrojů rodiny (příjem, vlastnictví) a v čem vzdělání rodičů? Mohou rodiče kombinovat sledované dvě strategie mediace internetových aktivit dítěte?

Jak vznikají digitální kompetence/dovednosti dítěte v rodině? A co Vámi zjištěné výsledky znamenají pro reprodukci „digitální nerovnosti“ v českých (slovenských) podmínkách?

Datum: 2. 9. 2023

Podpis: Jiří Šafr